



Resursstarka barn

Stöd till socialt utsatta barn
inom småbarnspedagogiken

Susanne Davidsson & Eva Juslin

Resursstarka barn
Stöd till socialt utsatta barn inom småbarnspedagogiken

Susanne Davidsson
Eva Juslin

ISBN 978-952-7048-67-2 (Print)
ISBN 978-952-7048-68-9 (Online)
ISSN 1799-4195

Utgivare:
Yrkeshögskolan Novia, Wolffskavägen 35 B, 65200 Vasa, Finland
Novia publikation och produktion, serie L: läromedel, 1/2021

Illustration och grafisk design:
Jenny Wiik

Typsnitt:
Arial Rounded MT Bold, Minion Pro

Boken är utgiven med stöd av Stiftelsen Eschnerska Frilasarettet

Resursstarka barn
Stöd till socialt utsatta barn
inom småbarnspedagogiken

Susanne Davidsson & Eva Juslin

Yrkeshögskolan Novia 2021

Till dig som läser boken

Vi som skrivit boken vill dela med oss av den erfarenhet vi har av utbildning och fortbildning inom småbarnspedagogik och barnskyddsarbete. Vi har ett stort intresse för barnet och dess möjligheter till ett gott liv. Inom projektverksamheten där resursförstärkande yrkespraxis utvecklas i dialog mellan studerande, lärare och arbetsliv har många goda idéer fötts och förverkligats. Vi hoppas att du har glädje av boken!

Åbo den 15 december 2020



Författarna är verksamma inom yrkesutbildningen för socionomer i Finland och nås via e-post fornamn.efternamn@novia.fi.

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	6
2. SMÅBARNSPEDAGOGIKEN SOM UTVECKLINGSARENA FÖR FÖREBYGGANDE BARNSKYDD	8
3. SOCIALT UTSATTA BARN I SMÅBARNSPEDAGOGIKEN	12
3.1. Risker i barnets vardag	12
3.2. Följder av risker i tidig barndom	18
4. BETYDELSEN AV TIDIGT STÖD I BARNDOMEN	20
5. RESURSTARKA BARN INOM SMÅBARNSPEDAGOGIKEN	23
5.1 Det resurstarka barnet	23
5.2 Stöd för sociala och emotionella färdigheter	26
6. PERSONALEN SOM RESURS INOM SMÅBARNSPEDAGOGIKEN	31
6.1 Stöd till barnet och barngruppen	31
6.2 Stöd till barnets hemarena	33
6.3. Professionella utmaningar och kompetensutveckling	35
7. AVSLUTNING	37
KÄLLOR	39
BILAGA	46

1. Inledning

Barnfamiljernas livsvillkor tenderar att polariseras och andelen barn med risk för social utsatthet ökar. Enligt FN:s konvention om barnets rättigheter är alla barn jämlika (Unicef). Barnets bästa ska prioriteras vid allt beslutsfattande. Barnet har rätt till ett gott liv. Barn som inte har tillgång till sina rättigheter ges inte möjlighet att delta i samhället fullt ut. De har sämre förutsättningar att nå sin fulla potential och har större risk för negativ utveckling. Social utsatthet medför långtgående konsekvenser för barnets framtid. Förebyggande barnskyddsarbete präglas ofta av en svårighet att nå de barn och familjer som är i behov av stöd. Småbarnspedagogiken är därför en arena som lönar sig att satsa på. Tidigt stöd för barn från olika uppväxtmiljöer gynnar deras möjligheter att utvecklas optimalt.

Småbarnspedagogiken erbjuder service åt barn i åldern 0–5 år. I Finland omfattar den här servicen tre fjärdedelar av alla barn i åldern 1–6. En allt större del av dessa barn har utmaningar som bottnar i sociala problem i familjen. Service inom ramen för barnskyddets öppna vård omfattade år 2018 fem procent av alla barn. Ungefär två procent av barnen i Finland var placerade. Siffrorna har minskat på grund av att en betydande del av servicen som tidigare erbjöds enligt barnskyddslagen (2007/417) i dag arrangeras inom ramen för socialvårdslagen (2014/1301).

Lagen om småbarnspedagogik (540/2018) förändrade arbetsrollerna och arbetsfördelningen inom småbarnspedagogiken. Man lyfter fram socionomens roll som sakkunniga inom interprofessionellt arbete och samarbete med barnets vårdnadshavare och nätverk.

Yrkeshögskolan Novias projekt Resursstarka barn – stöd till socialt utsatta barn inom småbarnspedagogiken (2020–2022) fokuserar på hur man inom

den småbarnspedagogiska kontexten kan öka beredskapen att stöda socialt utsatta barn. Arbetsmodeller för samarbete mellan småbarnspedagogiken och barnets familj samt stöd för barnet i barngruppen utvecklas.

Den här boken riktas främst till personal inom småbarnspedagogiken, vilken vill utveckla sin kompetens i att stöda barn. Boken riktas också till blivande personal inom småbarnspedagogiken och andra som vill ta del av ett resursförstärkande förhållningssätt.

Bokens huvudroll innehas av det resursstarka barnet. Det resursstarka barnet figurerade redan i läromedlet *Det resursstarka barnet: resursförstärkande yrkespraxis för barn under skolåldern* (Davidsson & Juslin, 2016). Också i den här boken betonas att det resursstarka barnet är en idé och en vision och inte ett idealbarn.



2. Småbarnspedagogiken som utvecklingsarena för förebyggande barnskydd

Eftersom småbarnspedagogiken når de flesta barn och barnfamiljer är den en god arena för både generellt och riktat stöd. Personalen inom småbarnspedagogiken utgör en stor och viktig del av barnets dagliga vuxenkontakter. För många barn är daghemmet en trygg miljö där de får omsorg, emotionellt stöd och stimulans för egen utveckling.

Barnet har rätt till systematisk och målinriktad fostran, undervisning och vård då det deltar i småbarnspedagogisk verksamhet. Värdegrunden inom småbarnspedagogiken bygger på FN:s konvention om barnets rättigheter och lagen om småbarnspedagogik (540/2018). Småbarnspedagogiken har en central roll i att skydda och främja barnets rätt till en trygg uppväxt och barndom och ska utgå från barnets bästa. Småbarnspedagogiken ska också verka för att förebygga marginalisering och arbeta för likabehandling och jämlikhet mellan barnen. Barnets rättigheter och dess rätt att få sin röst hörd är centrala. Målet är en inkluderande verksamhetskultur vilket förutsätter att alla barn ska ha möjlighet att delta i den verksamhet och det sociala sammanhanget inom småbarnspedagogiken samt att barnets individualitet respekteras. (Utbildningsstyrelsen, 2018; Lundkvist & Mansikka, 2019)

Småbarnspedagogiken består av fostran, undervisning och vård som i praktiken bildar en helhet, där de olika delområdena har olika betydelse beroende på barnets ålder och utvecklingsnivå. Barnets styrkor, intressen, kunskaper och individuella behov ska beaktas då verksamheten i barngruppen planeras.

Fostran handlar om den professionellas uppgift att medvetet handleda barnet att forma sin egen, individuella identitet. Barnet ska få stöd att exempelvis

lära sig förstå på vilket sätt dess agerande påverkar andra människor och den omkringliggande omgivningen. I dag betonas pedagogiken starkt inom småbarnspedagogiken. Undervisningen ska inom småbarnspedagogiken utgå från barnets nyfikenhet. Barnet ska få positiva upplevelser och lära sig olika strategier för lärande. Barnet har rätt till adekvat stöd som det behöver beträffande utvecklingen och lärandet.

Vård betyder att barnet har rätt att få sina fysiska grundläggande behov tillgodosedda och att få emotionell omsorg. Barnet ska få känna uppskattning, förståelse och att det får uppleva och känna gemenskap med andra barn och vuxna på daghemmet. Alla barn har rätt till en social gemenskap och att få vara en del av en grupp. Betydelsen av närhet och ömsesidiga och respektfulla relationer betonas. Vardagens rutin-och vårdssituationer ger goda möjligheter för barnet att under handledning av den professionella träna på förmågor såsom att kommunicera och komma överens med andra, att lära sig ta hand om sig själv samt att lära sig be om hjälp och stöd vid behov. Stöd för barnet att utveckla en hållbar och hälsosam livsstil är också en betydande del av läroplanen.

Barnet har rätt till en individuell plan för småbarnspedagogik som ska utgå från barnets behov, resurser med barnets bästa som utgångspunkt. I arbetsprocessen med att bygga upp barnets plan för småbarnspedagogik deltar personalen som ansvarar för barnets fostran, undervisning och vård samt barnets vårdnadshavare och barnet självt. Målen i planerna ska ange hur verksamheten kan stöda barnets uppväxt, utveckling, lärande och välbefinnande. Planerna ska utgöra grunden för verksamhetsplaneringen i barngruppen.

Småbarnspedagogiken har även en viktig roll då det gäller att stöda vårdnadshavarna och ska tillsammans med dem arbeta för att främja barnets uppväxt, utveckling och lärande. Den dagliga kontakten mellan personalen och barnets familj är en resurs som kunde användas mera målin-

riktat. Personalen har ansvaret för att initiera samarbete och kontakt med familjen. Samarbetet ska bygga på ett ömsesidigt förtroende och respekt och i arbetet beaktas familjernas mångfald. Samarbetet utgår från barnets individuella utvecklingsbehov.

Synen på hur man i samhället och inom småbarnspedagogiken ser på barnet har genomgått en stor förändring. (Lundkvist & Mansikka, 2019) I dag betonas att barndomen är ett viktigt utvecklingsskede och att barndomen har ett värde i sig. Begrepp såsom barns kompetens och det kompetenta barnet är bekanta i småbarnspedagogisk kontext och den gällande barnsynen syns tydligt i Grunderna för planen för småbarnspedagogik.

Från och med 2000-talet har den finländska småbarnspedagogiken allt mer satt fokus på det individuella barnet och dess personlighet, kompetens och förmåga och dess rätt till delaktighet samt inflytande. Inom dem småbarnspedagogiska praxisen har målet varit att utöka barns möjligheter till delaktighet i verksamheten och man har satsat på att exempelvis öka barns möjligheter att välja och delta i beslutsfattandet och barnens perspektiv ska synas tydligare i verksamheten. Man har också börjat lägga vikt vid begreppet demokrati inom småbarnspedagogiken (Lundkvist & Mansikka, 2019)

Barnets möjlighet att påverka och ha inflytande utgör enligt Bergnehr (2019) två olika perspektiv på begreppet aktörskap. Barnet ingår i en ständig växelverkan och interaktion med sin omgivning och påverkar både direkt och indirekt den omgivning som det befinner sig i. Barnet är mitt i en lärande- och utvecklingsprocess som sker i samspel med andra

barn och vuxna. Barnets aktörskap utvecklas och blir format i det sociala sammanhanget barnet befinner sig i. Aktörsperspektivet på barnets och den vuxnas roller innebär att båda parter ses som medskapare och medaktörer. Då barnet ses som aktör beaktas dialog och interaktion och risken för att barnet blir betraktat som passivt och maktlöst minskas. (Bergnehr, 2019)



3. Socialt utsatta barn i småbarns-pedagogiken

3.1 Risker i barnets vardag

Ett målinriktat stöd för barns helhetsmässiga uppväxt och utveckling förutsätter att personal inom småbarnspedagogiken har kunskap om barns livsvillkor. Det här i sin tur innebär en medvetenhet om risker i allmänhet samt specifika risker hos det enskilda barnet och dess familj.

Davidsson och Juslin (2016, ss. 13–16) betonar att risker i barnets vardag relateras till ett sannolikt händelseförlopp. Barnets förmåga att klara av risker kan vara beroende av individuella egenskaper och färdigheter. Risker i barnets liv kan förklaras utgående från samhällsrelaterade fenomen, omständigheter i barnets närmiljö eller barnets individuella livsvillkor. Närliggande, samverkande eller kumulativa risker tenderar att påverka barnet i högre grad än då riskernas förekomst är kortvariga eller avgränsade. Barn som både utsätts för risker i tidig ålder och som också har neuropsykiatriska funktionsnedsättningar har en större sannolikhet att påverkas.

Samhällsrelaterade risker varierar mellan olika generationer. I det finländska välfärdssamhället har en strävan varit att barn oberoende av socioekonomisk ställning har jämlika uppväxtförhållanden och utbildningsmöjligheter. Den här visionen äventyras av en tilltagande polarisering bland barnfamiljer. I Barnombudsmannens årsbok (Kurttila, 2019) betonas hur barn till välbärgade och högre utbildade föräldrar tenderar ha bättre förutsättningar till högre utbildning. Samma polarisering kan ses i hälsorelaterade faktorer som exempelvis barns födelsevikt eller i hälsotillståndet hos gymnasie- respektive yrkesskolelever. Barn till föräldrar med invandrabakgrund

har förhållandevis mera svårigheter och problemanhopning i sin sociala miljö. Den här ojämlikheten i uppväxtvillkor är starkt relaterad till boendorten och regionen. Polariseringen har lett till en allt aktivare diskussion om barnfattigdom och dess följder. Fenomenet är inte unikt för Finland. Också i andra länder noteras segregation, polarisering och en utbredd barnfattigdom (Alm & Odenbring, 2019, s. 47)

Samhälleliga risker upplevs ofta vara långt ifrån barnets vardag och därför förbises vanligtvis barnets behov av stöd. Då samhällsutvecklingen präglas av negativa trender inom ekonomisk utveckling och sysselsättningsmöjligheter påverkar det också barnen. Barn känner i dylika situationer oro för familjens ekonomi och de vuxnas förmåga att orka i vardagen. De kan utveckla skuld känslor för den egna oförmågan att bidra till familjens utkomst och välbefinnande.

Vid kriser i samhället drabbas barn olika beroende av familjens ekonomi och utkomstmöjligheter. Under den exceptionella våren då coronapandemin drabbade Finland gjorde Pelastakaa Lapset – Rädda Barnen (2020) en enkätundersökning där man också bad barnen bedöma familjens ekonomiska situation. Också här visade det sig att barn i låginkomstfamiljer upplever en högre grad av stress och oro och har mindre möjligheter till konsumtion och hobbyn. Barnen rapporterade också om mera mobbning och diskriminering på grund av familjens ekonomiska situation. Många kände även oro inför framtiden.

Risker i barnets närmiljö är ofta kopplade till barnets familj och omsorgssvikt. Killén (2009) definierar omsorgssvikt som ett tillstånd där föräldrar, eller de som har vårdnaden av barnet, skadar det fysiskt och/eller psykiskt eller försummar det så allvarligt att barnets hälsa och psykiska utveckling är i fara. Lundén (2010, s. 116) betonar vikten av en enhetlig syn på begreppet omsorgssvikt och barn som far illa och föreslår en definition med grund i lagstiftning och befintlig forskning: ”barn som far illa är barn vars fysiska och/eller psykiska utveckling är i fara på grund av föräldrars bristande omsorgsförmåga”. Brister i omsorgsförmåga orsakas ofta av att föräldrar

har svårt att se barnets behov framom sina egna. Förmågan att beakta barnets utvecklingsnivå i relation till de egna förväntningarna på barnet är försvagad. Föräldrarna kan också ha svårt att se barnets perspektiv och har kanske inte en öppen attityd till nya erfarenheter. Omsorgssvikt innebär att det finns allvarliga problem i föräldrars omsorgsförmåga men också en störning i föräldra-barn relationen exempelvis så att barn inte signalerar anknytningsbehov och föräldrar inte svarar mot dem då de visas.

Individuella risker hos barn kan vara en sjukdom, en funktionsnedsättning eller ett utmanande beteendemönster. Personlighetsdrag som extrem blyghet eller hetsigt temperament kan också förorsaka svårigheter för barnet.

Enligt Pihlaja med flera (2015) och Määttä med flera (2017) förefaller det som om sociala och emotionella problem och utmaningar, såsom exempelvis rastlöshet hos barn har ökat. Det här resultatet baserar sig på bland annat daghemspersonalens och andra professionellas upplevelser. Svårigheterna hos barnen syns exempelvis i den dagliga interaktionen med personal.

Det har visat sig att problem i den sociala och emotionella och beteendemässiga utvecklingen kan börja framträda tidigt, redan i två års ålder. Barn som har brister i sina sociala och emotionella färdigheter och som inte får stöd att utveckla dem är i riskzon att bli utanför, ensamma eller att bli utsatta för mobbning. De här barnen är ofta känsliga, blyga eller ängsliga och skiljer sig från mängden.

Barn som är impulsiva och överaktiva löper risk att få en roll som störande i barngruppen. Barn som har svårt att benämna känslor har vanligtvis svårigheter med känsloreglering och man vet att sådana barn är mindre populära i sina kamratkretsar. Upp till 30 % av barnen inom småbarnspedagogiken uppskattas ha sociala och emotionella svårigheter såsom aggressivt beteende och svag känslokontroll. (Määttä, o.a., 2017, ss. 7–8)

Ett barn som har utmaningar med självreglering har ofta svårare att hantera de egna känslorna än andra barn, vilket innebär en svagare förmåga att klara av mer utmanande sociala situationer i daghemskontext. Dessa barn har därmed ett större behov av hjälp och stöd av de professionella, även beträffande kommunikation och språkliga färdigheter. Barn med sämre självregleringsförmåga löper även större risk för exkludering från olika sociala sammanhang, vilket kan minska deras möjligheter att träna upp sina färdigheter. (Veijalainen, Reunamo, & Alijoki, 2017, ss. 99–102)

Barn med specifika språkstörningar exempelvis att använda och producera ord för att kunna kommunicera och/eller att förstå vad som sagts upplever ofta större svårigheter i kamratrelationer och social interaktion än andra barn i samma ålder. Språkstörningar förekommer ibland samtidigt som emotionella och beteendestörningar. (Conti-Ramsden, 2013, 525–526)

Nationella centret för utbildningsutvärdering (Repo, o.a., 2019) har gett ut en rapport om implementeringen av grunderna för planen för småbarnspedagogik. I den svarade 21 % av respondenterna att det fanns barn i deras barngrupper som helt saknade vänner. Många andra problem är relaterade till utanförskap och ensamhet. Detta leder i sin tur till andra utmaningar för det växande barnet. Ensamhet påverkar barnets självkänsla och ger det mindre möjligheter att träna kommunikation och interaktion med andra. Ensamma barn uppfattas som lätthanterliga och blir därför ofta utan uppmärksamhet av vuxna. Att vara ensam är inte alltid ett medvetet val som barnet gjort.

I figur 1 beskrivs risker som kan försämra barns välbefinnande. Förekomsten av dessa risker borde väcka frågan om barnet och familjen är i behov av tilläggsstöd.

Risker relaterade till barnets närmiljö

Fattigdom och arbetslöshet

Familjevåld och beroendeproblematik

Brist på kontinuitet och rutiner i vardagen

Otrygg och oförutsägbart hemmiljö

Levnadsvanor som inte beaktar barnets hälso- och utvecklingsmässiga behov

Brist på stimulans och möjligheter till lärande

Barnets individuella risker

Funktionshinder, försenad utveckling och kroniska sjukdomstillstånd

Störningar i anknytning

Ohälsosamma och instabila dagsrutiner och sovvanor

Traumatiserande upplevelser av separationer och andra stressfyllda erfarenheter

Exkluderande personlighetsdrag och beteendeproblem

Svårigheter i kamratrelationer och mobbning

Ensamhet och utanförskap

3.2 Följder av risker i tidig barndom

Ett förebyggande angreppssätt i arbetet med barn innebär också att man kan identifiera risker men också känner till vilka följder de kan ha för barnet. Risker i tidig barndom kan ha ödesdigra följder. Ju tidigare riskerna identifieras desto större möjligheter finns för ett framgångsrikt stöd. Riskens konsekvenser och barnets behov av stöd varierar beroende på risksituationens längd, allvarlighetsgrad och hur situationerna hanteras.

För barnet är en trygg anknytning en förutsättning för att klara av svårigheter. Daglig omvårdnad och tillgodoseende av grundläggande behov, uppmärksamhet, skydd, lugn och tröst stöder anknytningen och därmed barnets utveckling. Barn som inte får tröst utvecklar en otrygg och undvikande anknytning. Barn som har otillgängliga föräldrar kan vara klängiga och krävande och utvecklar då en ambivalent anknytning. Barn som utsätts för hot och fara utvecklar en desorganiserad anknytning med oförutsägbart beteende vilket exempelvis försvårar kamratrelationer och ökar beteendeproblem (Socialstyrelsen, 2013, ss. 20–21)

Risksituationernas svårighetsgrad är olika beroende på hur skamliga de upplevs, hur omgivningen reagerar och hur mycket handlingsmöjligheter det finns. (Socialstyrelsen, 2013, s. 14). Då föräldrar inte mår bra – det vill säga då det förekommer missbruk, allvarlig sjukdom eller skada, psykisk ohälsa, psykisk funktionsnedsättning, våld, dödsfall – påverkas barnen. Barn är alltid sårbara och små barn är särskilt sårbara. De är i en beroendeställning och har svårt att förstå vad som händer samt orsakerna bakom det.

Oberoende av svårighet eller problem präglas familjelivet och i synnerhet barnets vardag av oro. Barn påverkas av vuxnas och sin egen oro. Förändringar i vardagen, orimligt ansvarstagande, bristande omsorg och

svåra upplevelser är typiska fenomen som leder till oro. Många gånger är familjens situation präglad av skam och hemlighetsmakeri, vilket innebär att barnet inte kan be om hjälp av utomstående. Vuxna har dessutom en tendens att inte tala om svårigheter inför barnet eftersom man vill skona det. Om man inte öppet kan tala om svårigheterna minskar föräldrars förmåga att stöda barnet. Barn förstår inte information som inte är anpassad till dess utvecklingsnivå. Då barnet har bekymmer och känner oro har det då endast sin egen tolkning av situationen som referensram. Följden är att barnet ofta söker orsaken till problemen hos sig själv. (Socialstyrelsen, 2013, s. 15)

Idag uppmärksammas allt mera tidiga stressfyllda erfarenheter under barndomen, det vill säga Adverse Childhood Experiences (ACE). Stressfyllda erfarenheter är då barnet exempelvis är utsatt för eller vittne till våld. Upplevelser av vanvård, förekomst av dödsfall eller självmordsförsök inom familjen kan också upplevas som stressfyllda. ACE-fenomenet inkluderar också miljöfaktorer som försvagar barnets upplevelse av trygghet, stabilitet och anknytning. De här faktorerna är bland annat föräldrars missbruk, separationer eller erfarenheter att bli utesluten ur familjegemenskapen. ACE-fenomenet har visat sig ha varaktiga följder för hälsan, såsom övervikt, diabetes, depression, suicidförsök, hjärt- och kärlsjukdomar samt cancersjukdomar. Beteenderelaterade följder kan vara rökning och alkohol- samt drogmissbruk. Övriga livsvillkorsrelaterade konsekvenser är lägre utbildningsgrad, färre akademiska meriter och högre arbetsfrånvaro. (National Center for Injury Prevention and Control, Division of Violence Prevention, 2019, s. 7)

Barndomens tidiga stressfyllda erfarenheter är ett hälsorelaterat problem som kan ha långtgående konsekvenser. I figur 2 illustreras ett skräckscenario hur ACE fenomenet i värsta fall kan påverka barnets hälsa och livsvillkor.

Barn som utsätts för risker antingen samhälleliga, familjerelaterade eller individuella, och inte får tillgång till kompenserande resurser, kan ha svårigheter sin vardag. Svårigheterna kan ses i barnets utvecklings- och inlärningsprocess eller i barnets relationer med andra barn och vuxna.

Kompenserande resurser i form av stöd, gemenskap och tillhörighet, social förstärkning och referensstöd uteblir. Barnet kan inte be om stöd av personalen inom småbarnspedagogiken eller andra vuxna. Även i barngruppen upplever sig barnet annorlunda och utanför. Barnet är socialt utsatt, vilket beskrivs som en situation präglad av svårigheter där stöd uteblir.

Figur 2: Skräckscenario, omarbetad utgående från National Center for Injury Prevention and Control, Division of Violence Prevention (2019, s. 8)



4. En god start – tidiga insatser inom småbarnspedagogiken

Förebyggande arbete med ett resursförstärkande förhållningssätt behövs för att motverka de eventuella följderna av risker i barnets och familjens vardag. Det är hoppgivande att en del barn trots risksituationer och svåra livsvillkor har förutsättningar att anpassa sig och utvecklas. De har utvecklat resiliens och har således förmåga att utstå risker (Helmen Borge, 2013). Alla barn som utsätts för omsorgssvikt utvecklar inte svårigheter som kan observeras. En del barn visar inga symtom, men det betyder inte att de inte påverkas. Ett annat fenomen som bör beaktas är att barn ofta påverkas innan symptomen är observerbara. Det här är av stor vikt att notera för de vuxna som är närvarande i barnets vardag.

Lundén (2010) presenterar ett ekologiskt- transaktionellt synsätt på sambandet mellan risker, skyddsfaktorer och följder. Ingen faktor kan ensam förklara varför ett barns utveckling går i en viss riktning utan flera faktorer samverkar. Den ontogenetiska nivån omfattar barnets speciella egenskaper och/eller behov. Mikronivån utgörs exempelvis av föräldraskapets kvalitet medan exonivån representeras av småbarnspedagogiken och makronivån av samhället. Balansen mellan risk- och skyddsfaktorer samt faktorernas sammanlagda effekt påverkar i vilken riktning utvecklingen går.

Davidsson och Juslin (2016) betonar att barnets resursuppsättning omfattar medfödda individuella resurser och resurser som utvecklas då barnet möter livets realiteter. Barnet är beroende av yttre resurser som exempelvis omsorg och stöd av vuxna. Ett resursstarkt barn har förmåga att använda sig av de resurser som finns i dess närmiljö. Resurserna fungerar optimalt som skyddsfaktorer. Sannolikheten för ett ogynnsamt utfall är mindre när skyddsfaktorn finns och större när skyddsfaktorn saknas.

Flera rapporter (Andershed & Andershed, 2005; Andershed H & Andershed A-K, 2019; National Center for Injury Prevention and Control, Division of Violence Prevention, 2019; Statsrådet, 2019) visar att tidiga insatser är

avgörande för hur barn klarar av risksituationer. Systematiska, långvariga och riktade insatser förbättrar barnets livsvillkor. Insatserna för att stöda barn i risk förverkligas bäst genom att arbeta med barnet och dess familj i hemmiljö eller genom att barnet deltar i regelbunden småbarnspedagogisk verksamhet.

Hembesök i tidig barndom har en förebyggande effekt, då omsorgsgivare får information, stöd och handledning om barns hälsa, utveckling och vård. En kvalitativ småbarnspedagogik och engagemang från familjens sida ger barnet en bra grund för lärande. Då stärks barnets fysiska, sociala, emotionella och kognitiva utveckling. Också de språkliga och litterära färdigheterna utvecklas, vilket underlättar skolstarten. Kontakten mellan småbarnspedagogiken och familjen är speciellt viktigt för barn som växer upp i ekonomiskt förfördelade förhållanden utan resurser och stöd för lärande och tillväxt.

Barn som deltagit i småbarnspedagogik har i allmänhet bättre kognitiva och språkliga färdigheter. Senare i livet har de bättre akademiska framgångar, mindre beteendeproblem, mindre missbruksproblematik och färre lagöverträdelser. Mödrar som fått tidigt stöd har bland annat bättre föräldraskapsfärdigheter, mindre behov av välfärdstjänster, bättre sysselsättning, mindre missbruk och mindre utsatthet för våld från partnern. Forskningen rekommenderar kvalitativ småbarnspedagogik då det i barnets vardag finns problem hemma, beteendeproblem, stress och depression hos föräldrar samt förekomst av misshandel och vanvård.

Positiva relationer till föräldrar och professionella anses även utgöra viktiga skyddande faktorer för barnet. Genom att stärka föräldrafärdigheter och arbeta för omsorgsgivande och stödjande familjemiljöer byggs en grund som skyddar barnet från flera former av våld, missbruk och andra negativa hälsofenomen. Programmet De otroliga åren (The Incredible Years. Parents, Teachers and Children Training Series, 2020) som också genomförts i Finland, visar att de barn som deltagit i programmet har mindre beteendeproblem. Andelen barn som utvecklat drogmissbruk, våldshandlingar och kriminellt beteende minskade. Föräldrar som deltagit i programmet upplevde mindre stresssymptom och färre depressioner. Dessutom fanns det färre konflikter

i dessa familjer. Föräldrarna förbättrade också förmågan att hantera frågor gällande disciplin, övervakning och fostran.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att både barn och föräldrar drar stor nytta av tidigt stöd. Småbarnspedagogikens förutsättningar att finnas till hands i barnets vardag kan inte nog betonas. I den dagliga interaktionen mellan personalen och barnet finns otaliga möjligheter att se barnets behov och att ge barnet en puff i rätt riktning. Varje ny situation med vardagens små utmaningar ger barnet tillfällen att öva sina färdigheter i en bekant miljö. Då personalen medvetet ser och utnyttjar de här situationerna, kan barnet stärka sina resurser utan att det känns som ett inlärningsstillfälle. En god samverkan i barngruppen innebär också att barnen stöder varandra. Om barnet dessutom i hemmiljön får uppmuntran för sina framsteg, får det en upplevelse av ett tryggt och konsekvent stöd som beaktar dess individuella behov.



5. Resursstarka barn inom småbarns-pedagogiken

5.1 Det resursstarka barnet

Davidsson och Juslin (2016, s. 12) beskriver resursstarka barn på följande sätt: barn som enligt sina egna förutsättningar och med stöd av andra får, vill och kan utvecklas till en egen person med handlingspotential för ett gott liv. Begreppet är absolut inte en beskrivning av barnet. Det resursstarka barnet är inget modellbarn, elitbarn eller superbarn som har förmåga att fungera som en liten vuxen. Barnets möjligheter att utvecklas till ett mera resursstarkt barn betonas. Förhållningssättet innebär en medvetenhet om både risker och resurser i barnets vardag.

Det resursstarka barnet har en potential för att utvecklas och lära, vilket stöds av en

- Positiv inställning till sig själv och sin egen utvecklingspotential
- Positiv inställning till sin omvärld
- Medvetenhet om egna färdigheter och begränsningar
- Motivation att utvecklas, lära sig och pröva på – medvetenhet om att det kan både lyckas och misslyckas
- Mottaglighet för hjälp och stöd i sin egen utvecklingsprocess.





Barnets individuella resurser är exempelvis en god kognitiv förmåga, ett utåtriktat temperament, ett gott självförtroende och goda sociala färdigheter. Förmåga till prosocialitet innebär att barnet i samspel med andra barn eller vuxna kan tillvarata närmiljöns resursutbud. Barnet vågar och kan lita på sin egen förmåga och vet att det har potential att utvecklas och lära sig mer. Barnet har en grundläggande känsla av optimism och tillförsikt inför nya utmaningar och situationer. Barnet är också medvetet om sina egna utmaningar och klarar av små misslyckanden och hinder som behöver övervinnas. Barnet inser att det kan krävas träning och att det ibland kan krävas en stor egen insats för att utvecklas och lära sig nytt. Barnet orkar koncentrera sig på att lära sig nya färdigheter och kan vara uthålligt. Barnet kan också lösa vardagliga problem i till exempel samspelssituationer med andra barn och har en tilltro till att problem kan lösas. Prosocialitet innebär också att barnet självt fungerar som resurs i förhållande till andra. Det kan identifiera känslor, känna empati och kan trösta och hjälpa andra barn och vuxna.

Barnet tillägnar sig närmiljöns resurser genom att be om hjälp och stöd. Det har förmåga att hitta andra barn och vuxna som det kan vända sig till och som det vet att kan ge hjälp, stöd och omsorg. Barnets familj är ur omsorgssynvinkel barnets viktigaste resurs. Familjens möjligheter att fungera resursförstärkande är beroende av bland annat socioekonomisk ställning, kommunikationsmönster och förekomsten av problem och svårigheter. I optimala fall fungerar familjen som en bas för att tillgodose

barnets behov och utveckling. Också för familjen är det viktigt att det finns en tilltro på framtiden och en beredskap att be om stöd och hjälp då det behövs.

För barnet i småbarnspedagogiken är barngruppen en resurs då den upplevs som trygg, gemenskapsfrämjande och öppen för utveckling och lärande. I barngruppen kan barnet öva olika färdigheter. Det resursförstärkande arbetssättet innebär aldrig en övertro på barns egenskaper, kompetens och förmåga att klara av olika situationer.

För att det lilla barnet tryggt ska kunna utvecklas i riktning mot ett resursstarkt barn, krävs professionella som både kan bejaka barnets eventuella sorg, bekymmer, ilska eller glädje och som vidare kan hjälpa barnet att tryggt komma igenom dessa situationer. Barnet behöver få stöd i att känna tillförsikt inför sin utvecklingspotential. Särskilt i svåra situationer behöver barnet stöd i att ingjuta hopp och en tro på andra människor och en god framtid.

I dag betonas således att professionella ska se barn som kompetenta med egna erfarenheter och kunnande och att de ska ges möjlighet till aktörskap. Det bör ändå noteras att barn är sårbara och beroende av vuxna. De behöver och har rätt till vuxnas stöd, handledning och beskydd. Ifall inte detta beaktas finns risken att barnets kompetens och färdighetsnivå överskattas och att det i för stor utsträckning självt ska ta ansvar för sig självt och sina handlingar i barngruppen och att den vuxnas ansvarsroll decimeras. Barnet behöver skydd, omvårdnad, närhet, omsorg, stöd, trygghet och kärlek av de vuxna i sin näromgivning. Förståelsen för barnet och dess individuella resurser och behov är central för att kunna erbjuda barnet en trygg miljö där det kan växa och utvecklas utgående från sina individuella förutsättningar.

5.2 Stöd för sociala och emotionella färdigheter

Den småbarnspedagogiska miljön erbjuder dagligen många möjligheter till samvaro, lek och lärande i en trygg och bekant miljö. Småbarnspedagogiken har en viktig funktion att verka delaktighetsfrämjande, inkludera alla barn och erbjuda tillhörighet och stöd för barnet att utveckla sina färdigheter.

Barnets sociala och emotionella färdigheter och stöd diskuteras vanligtvis som ett av barnets utvecklingsområden. (Brown, Copeland, Sucharew, & Kahn, 2012; Määttä, o.a., 2017; Mc Clelland, Tominey, Schmitt, & Duncan, 2017) Barnet föds inte med en färdig uppsättning förmågor och färdigheter. Färdigheter utvecklas progressivt och de är formbara särskilt under den tidiga barndomen. Utvecklingen inleds från barnets födelse och den tidiga utvecklingen pågår under hela barnets tid inom småbarnspedagogiken. Utvecklingen påverkas av barnets temperament och dess förmåga att hantera och bearbeta information samt barnets neurobiologiska utvecklingsförutsättningar. Barnet växer och utvecklas i ständig växelverkan med sin omgivande miljö. Föräldrars och andra fostrares fostringsstil har en stor betydelse för hur barnet lär sig och formar sina färdigheter inom det sociala och emotionella området. För det lilla barnet handlar det mest om att lära sig interagera med andra barn och vuxna, att lära sig etablera och upprätthålla kamratrelationer samt att lära sig samspelsfärdigheter i trygga resursrika och stödjande förhållanden.

Under småbarnstiden utgör familjen och småbarnspedagogiken de viktigaste arenorna där barnet kan träna sina färdigheter med stöd av vuxna i resursrika miljöer. Det behövs ett sensitivt och proaktivt förhållningssätt hos personalen inom småbarnspedagogiken. Personalen ska finnas tillgänglig för barnets behov då det utvecklar sina sociala och emotionella färdigheter i den dagliga verksamheten. Barnet behöver få en tilltro och

positiv inställning till småbarnspedagogikens miljöer, verksamhet och aktörer. Barnet behöver kunna känna att både personalen och barngruppen finns till för det och kan ge stöd vid behov. Barnet behöver också få en tilltro till sin egen förmåga att finnas till för andra. Personalen har dagligen möjligheter till kontakt med barnets hem och har därför en god helhetssyn på barnet och dess förutsättningar till utveckling.

De sociala och emotionella färdigheterna kan delas in i mindre färdighetsområden och attityder som barnet jobbar med att lära sig under den tidiga barndomen. Det är viktigt att betona att barnet är i en utvecklingsprocess under hela sin tid inom småbarnspedagogiken och att utvecklingen fortsätter också därefter.

Barnet behöver utveckla en positiv och realistisk självuppfattning och färdigheter i självhävdelse. Det här innebär att barnet successivt utvecklar en förmåga att känna igen sina egna känslor, sina personliga mål och värderingar samt en förmåga att kunna utvärdera sitt eget beteende. Barnet behöver ofta stöd i att bli medvetet om sina egna resurser och att kunna bedöma sina styrkor och utvecklingsbehov. Det är en viktig skyddande, grundläggande attityd att ha ett positivt sätt att tänka och att kunna känna tilltro och optimism till att själv klara av en handling i en särskild situation. Här inkluderas också förmågan att känna igen hur de egna tankarna, känslorna och handlingarna är sammankopplade.

Relationsfärdigheter förser barnet med en förmåga att etablera och upprätthålla balanserade, hälsosamma, trygga och givande sociala relationer. Genom att öva relationsfärdigheter lär sig barnet att agera enligt de givna sociala normerna och att fungera i ett socialt sammanhang. Barngruppen erbjuder barnet dagligen många möjligheter till samvaro med barn och vuxna. Konkret handlar det om att barnet kan kommunicera tydligt och lyssna aktivt, kan motstå olämpligt socialt tryck och kan samarbeta med andra. Goda relationsfärdigheter innebär också att barnet kan förhandla i konfliktsituationer och har förmåga att be om hjälp vid behov.

Självreglering kräver en förmåga att kunna reglera de egna känslorna och det egna beteendet. Det betyder att barnet kan vänta på tillfredsställelse, kan hantera stress och kan kontrollera sina impulser. Färdigheter i självreglering innebär också att barnet lär sig att klara av utmaningar och eventuella hinder på vägen för att uppnå ett uppsatt mål. Förmågan till självreglering korrelerar ofta med barnets helhetsmässiga lärande samt med dess kommunikativa och motoriska färdigheter. Det är ofta i dessa lärandesituationer som barnet kan behöva stöd i självregleringen, eftersom barnet då kan känna osäkerhet i relation både till lärandeprocessen och till innehållet.

Färdigheterna i självreglering bygger därutöver på exekutiva funktioner, det vill säga delfärdigheter som hjälper att planera, styra och kontrollera beteendet. Det handlar om kognitiv flexibilitet, arbetsminne samt inhibition. Arbetsminnet hjälper exempelvis barnet att hålla en instruktion i minnet för att kunna slutföra en aktivitet. Flexibilitet innebär att kunna anpassa sig till olika situationer och de krav som ställs och att kunna svara på dem, medan inhibition betyder att man kan hejda sig och stoppa beteende som inte är önskvärt. En god självreglering ger således barnet bättre förutsättningar att lyssna och minnas samt att agera enligt givna instruktioner.

Social medvetenhet handlar om barnets förmåga att känna igen och förstå andras känslor och förmågan att sätta sig in i en annan persons position. Det handlar om kompetens att känna igen en annan individs perspektiv, att känna medkänsla, att ha förmåga att känna och visa empati samt att förstå de sociala normerna som styr beteendet.

Ansvarsfullt beslutsfattande utgör förmåga att kunna göra konstruktiva beslut gällande det egna beteendet och i växelverkan med andra. Det handlar om barnets färdigheter i att tänka etiskt. Barnet kan tänka på andras välbefinnande och säkerhet exempelvis i leksituationer och kan förstå och förutse risksituationer.

Barnets lärande mot en social och emotionell kompetensprofil är en lång process som är individuell för varje barn. Ibland gör barnet framsteg medan det i andra situationer behöver stöd, uppmuntran och påminnelser av de

vuxna och av andra barn. För personal inom småbarnspedagogiken är det viktigt att inse att alla barn inte har samma möjligheter till stöd från hemmet. Personalens funktion är kompenserande då stödet i barnets familj kan vara bristfälligt. Stödbehovet kan vara kontinuerligt eller tidsbegränsat beroende på barnets hemförhållanden.

En positiv inställning till småbarnspedagogikens verksamhet, dess personal och andra barn är basen för en gynnsam utveckling av den sociala och emotionella kompetensprofilen. Utveckling förutsätter alltid en viss medvetenhet om egna resurser samt insikt om att processen kräver en egen insats. Barnet motiveras då det har ett positivt förhållningssätt till den egna utvecklingspotentialen. De sociala och emotionella färdigheterna tränas genom att aktivt bearbeta vardagens intryck och erfarenheter. Många av de dagliga situationerna ger goda möjligheter till exempelvis träning av självkontroll, empati och kamratrelationer. Förmågan att be om hjälp eller hjälpa andra är central för utvecklingen av social och emotionella färdigheter.

**I FIGUR 5
SAMMANFATTAS DESSA
DELOMRÅDEN TILL BARNETS
SOCIALA OCH EMOTIONELLA
KOMPETENSPROFIL. OCH I
BILAGAN FINNS MER
MATERIAL...**



Positiv inställning till småbarnspedagogik, personal och andra barn

Barnet kan

- Förstå och följa sociala normer i olika sammanhang
- Känna tilltro, gemenskap och tillhörighet

Medvetenhet om egna utvecklingsbehov och resurser samt ett positivt förhållningssätt till problemlösning och framtidstro

Barnet kan

- Se sina egna resurser
- Formulera och arbeta mot ett mål
- Hantera problem och lösa konflikter
- Kan förstå konsekvenser och ta ansvar över sina handlingar
- Känna tilltro till sin egen utvecklingsprocess och våga gå in i nya situationer

Sociala och emotionella färdigheter

Barnet kan

- Känna igen, uttrycka och reglera sina tankar och känslor
- Känna igen andras känslor och bemöta dem genom att exempelvis lyssna, trösta eller uppmuntra
- Reglera sina impulser och beteenden
- Vänta på behovstillfredsställelse och sin tur
- Etablera och upprätthålla kamratrelationer
- Stå emot socialt tryck och göra egna val
- Hävda sig och våga ta plats

Förmåga att be om och ge stöd

Barnet kan

- Känna igen och uttala situationer som är svåra
- Be om hjälp av vuxna och andra barn
- Stöda andra barn

6. Personalen som resurs inom småbarnspedagogiken

6.1 Stöd till barnet och barngruppen

Personalen har en avgörande roll för kvaliteten inom småbarnspedagogiken. Arbetet förutsätter en grundinställning som sätter barnets behov i centrum.

Davidsson och Juslin (2016) har tidigare konstaterat att synen på barnet har stor betydelse för barnets livsvillkor, utveckling och lärande och att alla professionella i barngruppen behöver ha en tydligt uttalad och medveten barnsyn. De beskriver det resursförstärkande arbetssättet med barn med utgångspunkt i en barnsyn där barnet är en unik, aktiv och kompetent individ med egna resurser. Det är det viktigt att den professionella har förmåga samt en uttalad vilja att utgå från barnets perspektiv och har ett ärligt och genuint intresse för hur barnet upplever sin vardag. Barnet behöver den vuxnas hjälp att få sin röst hörd. I synnerhet socialt utsatta barn bör ha tillgång till sensitiva, empatiska och medvetna professionella. De har förmåga att se barnet som en aktör och ge det möjlighet att med stöd träna på förmågan att delta, påverka och ha inflytande över sådant som är viktigt för barnet och barngruppen.

Den småbarnspedagogiska verksamheten bör designas så att det finns tid och möjlighet för personalen att lyssna in barnets tankar, berättelser, funderingar, roligheter, åsikter, känslor samt glädje- och sorgeämnen i vardagen. En god gemenskap i barngruppen krävs för att barn och vuxna kan dela sina erfarenheter och åsikter. Barnet får då möjlighet att öva kommunikation genom att exempelvis sätta ord på vad det tänker, känner och tycker. Den sensitiva närvaron är speciellt viktig då barnet behöver tala om svåra saker. (Fagerström & Östman, 2019, ss. 11–17)

Personalens emotionella tillgänglighet, liksom även deras frånvaro eller stressnivå, har visat sig ha stor betydelse för hur barnet lär sig och kan uttrycka eller reglera sina känslor i vardagen. Köngäs (2018, s. 194) har studerat barns emotionella intelligens och lyfter bland annat fram att barn ofta gömmer undan sina känslor och reaktioner från de professionella och att sorg är en känsla som barnen i daghemsmiljön ofta var beredda att visa bland barnen, men inte i de professionellas närvaro. Här betonas att personalens äkta, lugna och engagerade intresse och tillgänglighet för barnet och vad som är på gång har stor betydelse och att barnet vid sådant bemötande ofta också självt uttrycker vänlighet, välbefinnande och intresse. Det är viktigt att den vuxna svarar på barns behov då det gäller att få stöd i känslorelaterade frågor och att det är viktigt med diskussion och att reflektera tillsammans med barnet. Om ett barn är ensamt räcker det inte med att den vuxna är med barnet och sysselsätter det med någon verksamhet, utan en satsning borde göras på att prata med barnet om hur det upplever situationen.

Personalen förpliktigas enligt läroplansgrunderna för småbarnspedagogiken att värna om att varje barn har möjlighet att delta och påverka. Delaktigheten och proaktivitet innebär att barnet tränar sina emotionella och sociala färdigheter, utvecklar sin självuppfattning och sitt självförtroende. Då personalen arbetar resursförstärkande, väljer de metoder där barnet bekräftas, bevarar och ökar sin egen kompetens och beredskap att utvecklas, lära och att strategiskt fungera i olika situationer.

6.2 Stöd till barnets hemarena

Det lilla barnets livsvärld består främst av hemmet och småbarnspedagogiken. Det är då naturligt att stöd riktas till familjen från daghemmet och att man kombinerar och utnyttjar daghemmets och familjens resurser samt bägge parterers kännedom om barnets resurser och behov för att tillsammans stöda barnet. Ett nära och konsekvent samarbete mellan småbarnspedagogiken och barnets hem krävs för att ge ett helhetsmässigt och kvalitativt stöd. Barnet gagnas av resurser som riktas till dess hemmiljö. Som exempel kan nämnas stöd för reflektivt föräldraskap, där föräldrarna tränas i förmågan att se barnets behov.

Då barnet uppvisar utmanande beteende i hemmet har det vanligtvis betraktats som en intern familjeangelägenhet. Aro, Laakso och Närhi (2007, ss. 11–13) betonar samarbete mellan småbarnspedagogiken och familjen. Barn med specifika svårigheter i hemmet har ofta motsvarande svårigheter inom småbarnspedagogiken. Det kan handla om att barnet har utmaningar med självkontroll som syns såsom svårigheter att reglera beteendet och att följa givna instruktioner. Familjerna uttrycker att de inte får tillräckligt med hjälp och stöd.

Här kan småbarnspedagogiken erbjuda många goda möjligheter att träna dessa färdigheter i olika sociala situationer med stöd av personal som kan se barnets behov av stöd och handledning. Utvecklingen av barnets färdigheter underlättas av fostrarnas tydliga och gemensamt uttalade gränser och regler. (Veijalainen, 2020)

Då barnets resurser, utvecklingsbehov och stöd definieras, fås en helhetsmässig syn enbart om både professionellas och föräldrarnas observationer och erfarenheter kombineras. Ett resursförstärkande arbetssätt betonar dock barnets delaktighet oberoende av om fokuset är på barnet i småbarnspedagogikens eller i dess hemmiljö. Barnets delaktighet innebär en fokusering på hoppfullhet och framtidstro. Också i en riskbetonad hemmiljö är det således viktigt att hitta positiva faktorer.

Då stöd till barnets hemmiljö designas bör också interprofessionella arbetssätt beaktas. Då kan professionella med olika utbildningsbakgrund, kompetenser och kvalifikationer samarbeta med barnet och dess familj utgående från barnets behov. Arbetssättet kräver att man klargör den egna kompetensen och expertisen samtidigt som man bejakar det gemensamma kunnandet och den delade expertisen. Utgångspunkten i det interprofessionella arbetet är alltid klientens behov och tillsammans skräddarsyr man klientorienterade lösningar (Juslin, Liljeroth, & Vaartio-Rajalin, 2013, ss. 5–6). För småbarnspedagogikens verksamhetsområde gäller det att kartera vilka andra aktörer som har betydelse för barnet och familjen. Vanliga samarbetsparter är kommunens barnskyddsservice, rådgivningen, mental- och missbrukarvården samt elevvården.



6.3 Professionella utmaningar och kompetensutveckling

Barn som har svårigheter med de sociala och emotionella färdigheterna och med störande beteende i barngruppen är en av de vanligaste orsakerna till att personalen upplever att arbetet är utmanande. Bland andra Pihlaja, Sarlin och Ristkari (2015) och Määttä m.fl. (2017) lyfter fram en ständigt föränderlig gruppstruktur och ett för högt barnantal i barngrupperna samt personalens utbildningsnivå inom småbarnspedagogiken som bidragande orsaker till att arbetet upplevs belastande. Ledare inom småbarnspedagogiken betonar att stora barngrupper är utmanande och att det borde finnas mer tid för dialog och handledning av barnet. Det behövs mer kunskap, färdigheter och redskap i det dagliga arbetet.

En avgörande fråga inom det professionella förhållningssättet är hur barns svårigheter tolkas. Vanligt är att individuella eller sociala orsaker betonas, vilket i sin tur gör att personalen upplever att de inte kan påverka situationen. Ett dylikt perspektiv har också tendens att bli stämplande och följa med barnet under dess uppväxt. Barnets svårigheter får då en permanent karaktär. Barnet anpassar sig till de negativa förväntningarna och möjligheterna för ett gynnsamt utvecklingsscenario försämrats. Istället kan man tänka sig att orsakerna finns i miljöer, verksamhetsdesign och attityder. Då förstärks den professionella insatsens betydelse och inställningen till arbetet med barnet blir mera hoppfull och utvecklingsinriktad.

Personalens förmåga att iakttä och övervaka barns aktiviteter och nivå på stödet till barnet har betydelse för barnens sociala och emotionella lärande och exempelvis för deras förmåga att hitta goda strategier för att lösa konflikter i utmanande sociala situationer. Personalen bör kunna möta varje barn individuellt och samtidigt vara sensitiv i förhållande till gruppens karaktär och anda. Som exempel bör personalen kunna läsa av barnets och gruppens känsloläge samt uppmärksamhets- och aktivitetsnivå i syfte att anpassa verksamheten i barngruppen.

En farhåga är att personalen har för höga förväntningar på barnens sociala och emotionella kompetenser. Pihlaja, Sarlin och Ristkari (2015, s. 428) lyfter fram frågan om hur mogna små barn behöver vara inom småbarnspedagogisk kontext och varnar för bilden av ett idealbarn som har goda sociala färdigheter, som lyder och är empatiskt och som inte ställer för stora krav på den vuxna. Barnet får således inte tvingas ta för stort eget ansvar för sin egen utveckling och inläring och sina kamratrelationer.

Det kan inte nog betonas att personalen är den viktigaste resursen för en kvalitativ småbarnspedagogik. Särskilt för det socialt utsatta barnet är tidigt ingripande och ett målinriktat och empatiskt förhållningssätt avgörande för dess framtida utveckling och lärande.



7. Avslutning

Tanken om det resursstarka barnet är en vision som alla vuxna i barnets närhet borde dela och arbeta mot. I ett idealsamhälle kan alla barn utvecklas och växa i en trygg och barnvänlig miljö. Ett samhälle fritt från risker är ändå en utopi och därför bör man alltid särskilt värna om de socialt utsatta barnen.

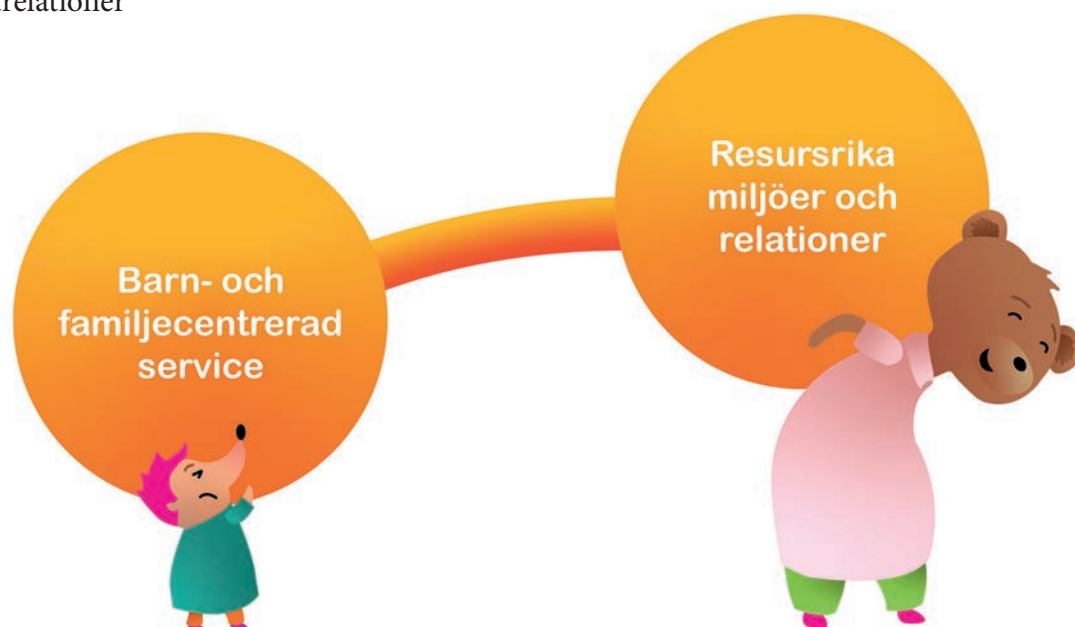
Det lilla barnet förtjänar all uppmärksamhet inom småbarnspedagogiken. Ju tidigare barnets behov av stöd noteras desto större möjlighet har man att främja en positiv utvecklingsprocess. Ett effektivt stöd inbegriper alltid en samarbetsinriktad helhet som utgörs av barnet självt, barnets familj samt professionellas insatser. I figur 6 illustreras de samlade insatserna som skapar goda förutsättningar till en god start för barnet.

Barn- och familjecentrerad service

- Tidiga serviceinsatser i barnets hemmiljö
- Kvalitativ småbarnspedagogik
- Riktad service till barn och familjer med särskilda behov

Resursrika miljöer och relationer

- Upplevd tillhörighet i samhället, närmiljön och familjen
- Inkluderande och delaktighetsfrämjande närmiljö
- Stödjande familjeklimat
- Sensitiv och proaktiv personal inom småbarnspedagogiken
- Prosociala kamratrelationer

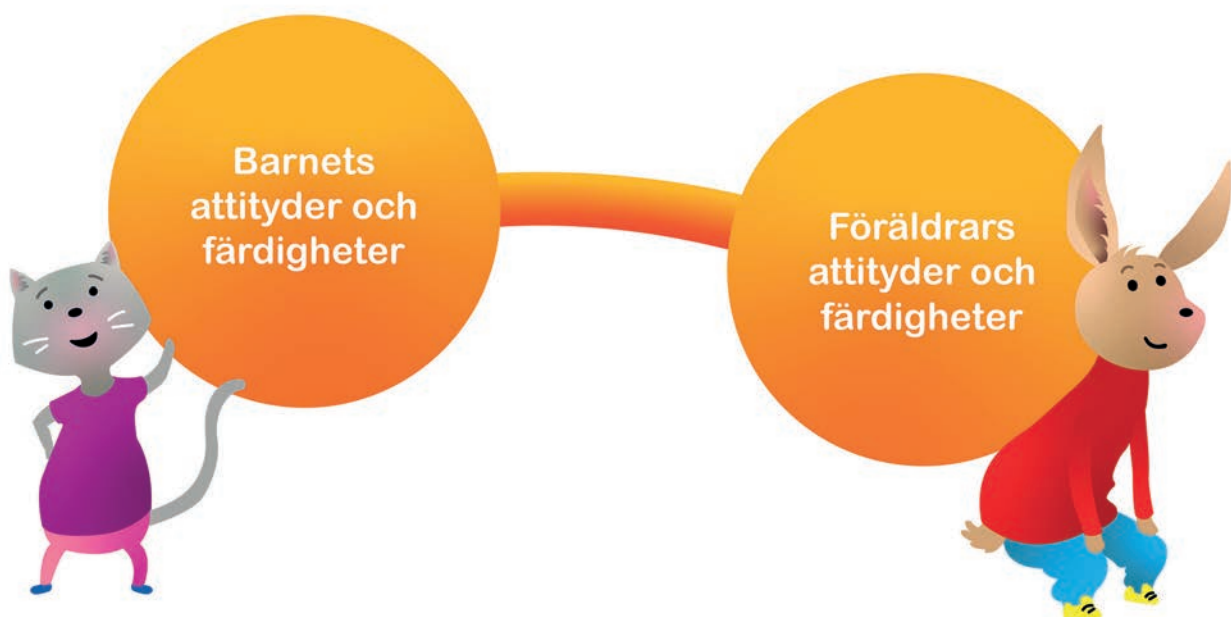


Föräldrars attityder och färdigheter

- Tryggt och medvetet föräldraskap
- Föräldrafärdigheter inriktade på barnets behov, resurser och utveckling
- Positiv inställning till yttre resurser i barnets vardag

Barnets attityder och färdigheter

- Positiv inställning till sin närmiljö och småbarnspedagogiken
- Medvetenhet om egna resurser och utvecklingsbehov
- Positivt förhållningssätt till problemlösning och framtidstro
- Aktivt lärande av sociala och emotionella färdigheter
- Tillit och förmåga att be om stöd



Källor

Alm, L., & Odenbring, Y. (2019). Klassmärkt barndom. En etnografisk studie om social ojämlikhet i förskoleklassen. *Barn*, 1, 47–62. Hämtad 19.10.2020 från <https://doi.org/10.5324/barn.v37i1.3006>

Andershed H & Andershed A-K. (2019). *Risk- och skyddsfaktorer för normbrytande beteende bland unga. Att använda teori och forskning i praktiken*. Socialstyrelsen.

Andershed, H., & Andershed, A.-K. (2005). *Normbrytande beteende i barndomen. Vad säger forskningen?* Stockholm: Gothia.

Aro, T., Laakso, M.-L., & Närhi, V. (2007). TOMERA-Toiminnanohjauksen ja itsesäätelyn kehityksen tukeminen päivähoitossa. *NMI-bulletin*, 17(2), 11–19. Hämtad 26.10.2020 från https://bulletin.nmi.fi/wp-content/uploads/2016/09/aro2_2007.pdf

Bergnehr, D. (2019). Barnperspektiv, barns perspektiv och barns aktörskap-en begreppsdiskussion. *Nordisk tidsskrift for pedagogikk og kritikk*, 5, 49–61. Hämtad 19.10.2020 från <https://doi.org/10.23865/ntpk.v5.1373>

Brown, C., Copeland, K., Sucharew, H., & Kahn, R. (2012, October). Social-Emotional Problems i Preschool-Aged Children: Opportunities for Prevention and Early Intervention. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 926–932. Hämtad 26.10.2020 från [10.1001/archpediatrics.2012.793](https://doi.org/10.1001/archpediatrics.2012.793)

Conti-Ramsen, G. (2013). Commentary: Increased risk of later emotional and behavioural problems in children with SLI – reflections on Yew and O’Kearney (2013). *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 525–526. Hämtad 26.10.2020 från <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/jcpp.12027>

Davidsson, S., & Juslin, E. (2016). *Det resursstarka barnet – resursförstärkande yrkespraxis för barn under skolåldern* (Vol. 1). Vasa: Novia Publikation och Produktion, serie L: Läromedel. Hämtad 9.9.2020 från <https://www.novia.fi/forskning/novias-publikationsserie/serie-l-laromedel>

Fagerström, I., & Östman, N. (2019). *Jag vill också vara med! Handbok för delaktighetsfrämjande processnätverk i arbete med barn och unga*. Helsingfors: Ab Det finlandssvenska kompetenscentret för det sociala området & Mathilda Wrede-institutet. Hämtad 26.10.2020 från https://www.fskompetenscentret.fi/Site/Data/2067/Files/Handbok_Delaktighet_FSKC_01_2019.pdf

Helmen Borge, I. A. (2013). *Risk och sund utveckling*. Lund: Studentlitteratur.

Juslin, E., Davidsson, S., & Liljeroth, P. (2015). Project-based Interprofessional Education – Learning Interprofessional Skills for the Benefit of Children and Families. *European Journal of Social Education*, 1–7. Hämtad 3.1.2019 från Project-based Interprofessional Education – Learning Interprofessional Skills for the Benefit of Children and Families.: <http://www.feset.org/feset/wp-content/uploads/2015/06/Juslin-Davidsson-Liljeroth-2015.pdf>

Juslin, E., Liljeroth, P., & Vaartio-Rajalin, H. (2013). *Resursförstärkande mångprofessionell yrkespraxis; social- och hälsovårdsutbildning i utveckling*. Vasa: Novia Publikation och Produktion, serie R: Rapporter 3/2013. Hämtad 26.10.2020 från <https://www.novia.fi/forskning/novias-publikationsserie/serie-r-rapporter>

Killén, K. (2009). *Barndomen varar i generationer. Om förebyggande arbete med utsatta familjer*. Lund: Studentlitteratur.

Kurki, K., Järvenoja, H., & Järvelä, S. (2018). Exploring Regulatory Interactions Among Young Children and Their Teachers: A Focus on Teacher's Monitoring Activities. *Varhaiskasvatuksen Tiedelehti. Journal of Early Childhood Education Research*, 7(2), 310–337. Hämtad 26.10.2020 från <https://jecer.org/fi/wp-content/uploads/2018/12/Kurki-Jarvenoja-Jarvela-issue7-2.pdf>

Kurttila, T. (2019). *Harvojen yhteiskunta vai kaikkien kansakunta? Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja*. Hämtad 19.10.2020 från https://lapsiasia.fi/documents/25250457/32008468/Harvojen+yhteiskunta+vai+kaikkien+kansakunta_Vuosikirja+2019.pdf/2e1368e7-41cc-eb4e-8132-9ecc22820859/Harvojen+yhteiskunta+vai+kaikkien+kansakunta_Vuosikirja+2019.pdf?t=1601442964809

Köngäs, M. (2018). *Eihä lapsil oo ees hermoja*. Etnografinen tutkimus lasten tunneälystä. Akateeminen väitöskirja. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Hämtad 26.10.2020 från https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/63145/K%c3%b6ng%c3%a4s_Mirja_ActaE_235pdfA.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Lundén, K. (2010). *Att identifiera omsorgssvikt hos förskolebarn*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset. Hämtad 19.10.2020 från https://www.wallmannabarnh.cdn.triggerfish.cloud/uploads/2013/11/Att_identifiera_omsorgssvikt.pdf

Lundkvist, M., & Mansikka, J.-E. (2019). Barnperspektiv och delaktighet som ideologisk orientering för småbarnspedagogiken i Finland. *Nordisk tidsskrift for pedagogikk og kritikk*, 5, 111–129. Hämtad 19.10.2020 från <https://doi.org/10.23865/ntpk.v5.1367>

Mc Clelland, M., Tominey, S., Schmitt, S., & Duncan, R. (2017). SEL Interventions in Early Childhood. *The Future of Children*, 27(1), 33-47. Hämtad 27.10.2020 från https://futureofchildren.princeton.edu/sites/futureofchildren/files/media/foc_spring_vol27_no1_for_web_0_0.pdf

Määttä, S., Koivula, M., Huttunen, K., Paananen, M., Närhi, V., Savolainen, H., & Laakso, M.-L. (2017). *Lasten sosioemotionaalisten taitojen tukeminen varhaiskasvatuksessa. Tilannekartoitus*. Opetushallitus ja Jyväskylän yliopisto, kasvatustieteiden ja psykologian tiedekunta. Hämtad 26.10.2020 från https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/lasten_sosioemotionaalisten_taitojen_tukeminen_varhaiskasvatuksessa.pdf

National Center for Injury Prevention and Control, Division of Violence Prevention. (2019). *Preventing Adverse Childhood Experiences: Leveraging the Best Available Evidence*. Atlanta. Hämtad 21.10.2020 från <https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/preventingACES.pdf>

OECD. (2015). *OECD Skills Studies. Skills for Social Progress. THE POWER OF SOCIAL AND EMOTIONAL SKILLS*. OECD Publishing. Hämtad 19.10.2020 från <https://www.oecd.org/publications/skills-for-social-progress-9789264226159-en.htm>

Pelastakaa Lapset - Rädda Barnen. (2020). *Familjens ekonomiska situationer inverkar på barns vardag, fritid och välbefinnande*. Hämtad 21.10.2020 från https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/main/2016/02/19092517/Lapsen-Aani-2020_raportti2_SV_FINAL.pdf

Pihlaja, P., Sarlin, T., & Ristkari, T. (2015). How Do Day-Care Personnel Describe Children with Challenging Behaviour? *Education inquiry*, 417-435. Hämtad 16.9.2020 från <https://doi.org/10.3402/edui.v6.26003>

Repo, L., Paananen, M., Eskelinen, M., Mattila, V., Lerkkanen, M.-K., Gammelgård, L., . . . Hejlt, H. (2019). Varhaiskasvatuksen laatu arvioinnissa. *Varhaiskasvatussuunnitelmien toteutuminen päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa*. Tampere: Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisu 15/2019. Hämtad 26.10.2020 från https://karvi.fi/app/uploads/2019/09/KARVI_1519.pdf

Salmi, S. Lipponen, L. (2013). *Lapsen voimavarat hyvinvoinnin edistäjinä. Alle kouluikäisten lasten hyvinvoinnin tukeminen vanhempien, päivähoidon ja neuvolan yhteistyöllä*. Helsinki.: Socca. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus.

Socialstyrelsen. (2013). *Barn som anhöriga. Konskvenser och behov när föräldrar har allvarliga svårigheter eller avlider*. Hämtad 19.10.2020 från <https://narcancer.se/contentassets/77d390a5b5334e1eae00c1a9f364d89/barn-som-anhoriga-socialstyrelsen.pdf>

Statsrådet. (2019). *Forskarnas observationer och rekommendationer för främjandet av möjligheterna till mångsidig utveckling, hälsa och deltagande bland barn och unga. Förutsättningar för uppväxt lärande och delaktighet för alla*. Undervisnings- och kulturministeriet, social- och hälsovårdsministeriet, Helsingfors. Hämtad 27.10.2020 från <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-702-4>

The Incredible Years. Parents, Teachers and Children Training Series. (den 27.10.2020). Hämtad 27.10.2020 från www.incredibleyears.com

The Victorian Government. (2012). *Child development and trauma. Best interests case practice model. Specialist practice resource*. Melbourne: The Victorian Government. Department of Human Services.

Unicef. (u.d.). *Konventionen om barnets rättigheter*. Hämtad 19.10.2020 från <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet-2/konventionen-om-barnets-rattigheter-hela-texten/>

Utbildningsstyrelsen. (2018). *Grunderna för planen för småbarnspedagogik 2018* (Vol. 3b). Helsingfors: Utbildningsstyrelsen. Hämtad 19.10.2020 från https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/grunderna-for-plannen-for-smabarnspedagogik-2018_0.pdf

Veijalainen, J. (2020). Hämtad 26.10.2020 från Dagis tutkimushanke päiväkotimaailmassa: <https://dagis.fi/2020/02/12/mita-on-lapsen-itsesaately-ja-mita-sen-kehittyminen-edellyttaa/>

Veijalainen, J., Reunamo, J., & Alijoki, A. (2017). Childrens's self-regulation skills in the Finnish day care environment. *Varhaiskasvatuksen tiedelehti. Journal of Early Childhood Education Research*, 6(1), 89-107. Hämtad 19.10.2020 från <https://jecer.org/wp-content/uploads/2017/09/Veijalainen-Reunamo-Alijoki-issue6-1.pdf>

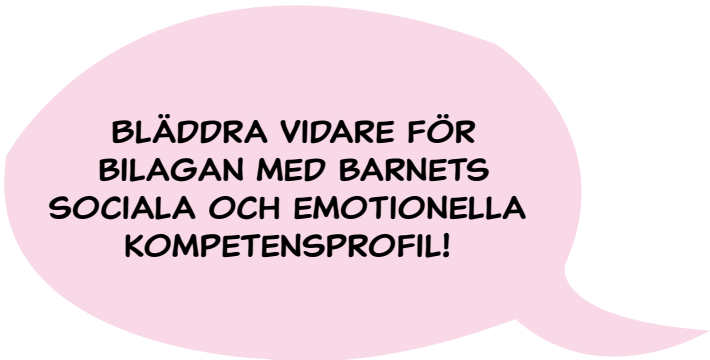
Lagstiftning:

Barnskyddslag 2007/417. (den 13.4.2007). Hämtad 27.10.2020 från Finlex: www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2014/20141301?search%25Btype%25D=pika&search%25Bpika%25D=socialv%25C3%25A5rdslag.

Socialvårdslag 2014/1301. (den 30.12.2014). Hämtad 27.10.2020 från Finlex: <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2014/20141301?search%25Btype%25D=pika&search%25Bpika%25D=socialv%25C3%25A5rdslag>.

Lag om småbarnspedagogik 2018/540. (den 13.7.2018). Hämtad 27.10.2020 från Finlex:

<https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2018/20180540?search%25Btype%25D=pika&search%25Bpika%25D=sm%25C3%25A5barnspedagogik>.



**BLÄDDRA VIDARE FÖR
BILAGAN MED BARNETS
SOCIALA OCH EMOTIONELLA
KOMPETENSPROFIL!**

Positiv inställning till
småbarnspedagogik, personal
och andra barn.

Barnet kan

- Förstå och följa sociala
normer i olika sammanhang
- Känna tilltro, gemenskap
och tillhörighet



Medvetenhet om egna
utvecklingsbehov och resurser
samt ett positivt förhållningssätt till
problemlösning och framtidstro.

Barnet kan

- Se sina egna resurser
- Formulera och arbeta mot ett mål
- Hantera problem och lösa konflikter
- Kan förstå konsekvenser och ta ansvar över sina handlingar
- Känna tilltro till sin egen utvecklingsprocess och våga gå in i nya situationer

LILLA TOG DET SISTA
ROSA PAPPRET!



Sociala och emotionella färdigheter

Barnet kan

- Känna igen, uttrycka och reglera sina tankar och känslor
- Känna igen andras känslor och bemöta dem genom att exempelvis lyssna, trösta eller uppmuntra
 - Reglera sina impulser och beteenden
- Vänta på behovstillfredsställelse och sin tur
- Etablera och upprätthålla kamratrelationer
- Stå emot socialt tryck och göra egna val
- Hävda sig och våga ta plats



Förmåga att be om och ge stöd

Barnet kan

- Känna igen och uttala situationer som är svåra
- Be om hjälp av vuxna och andra barn
- Stöda andra barn

